

יתרו - לימוד התורה של נשות ישראל

השיחה: חלק ל"א, שיחה א' לפרשת יתרו • siha.beiyoune@loubavitch.fr

הגם שב' המדרשים נראים דומים, ישנו חילוק מהותי ביניהם על השאלה "מה אמר משה לנשים?" - לפי המדרש, משה אמר להן רק "ראשיי דברים", ואילו לפי המכילתא, משה אמר להן (גם) דברים "רכים" (הסביר להן מעלת המצות ושכר קיומן וכו'). נשאלת השאלה: מהו טעם מחלוקתם אם משה אמר להן "דברים רכים" או לא? ובכלל, מהו החילוק היסודי ביניהם?⁶

מקור 2:

יש לומר הביאור בזה: בעצם, המכילתא והמדרש חלוקים בשאלה יותר כללית: למה צריך בכלל שיהיה חילוק בין צורת הלימוד לנשים וגברים (בלשון רכה או בלשון קשה)? האם זהו מצד החילוק בין טבע הנשים והגברים, או מצד טעם אחר? יש לומר, שלשיטת המדרש⁷, סיבת החילוק בצורת הלימוד היא מצד **מקבלי** התורה - החילוק ב**תכונות נפש** של נשים ואנשים גרם לכך שיש ב' אופנים שונים במסירת דברי התורה. אכן, לפירושו [השני] של המכילתא, החילוק בצורת הלימוד נגרם מצד **דברי התורה עצמם**! התורה עצמה **דורשת** שתחילה יש למסור "ראשיי דברים" של תורה [לנשים], ורק אחר כך את ה"דקדוקים" [לאנשים], וכפי שנבאר.

מקור 3:

[כדי להבין כל זאת, יש צורך להתעכב תחילה על שאלה יסודית: למה מלמדים רק "ראשיי דברים" לנשים? האם זהו בגלל **חולשה** - שקשה להן בטבען להתעכב על "דיוקים" שמתאימים לגברים, או בגלל **עוצמה** - שיש להן כוח מיוחד (להבין מראשי הפרקים את כל הפרטים המסתעפים)]⁸.

אכן, ישנם שני אופנים בהבנת המושג "ראשיי דברים":

(א) הגמרא אומרת: "לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה". כשרב לומד עם תלמידו, אי אפשר לתת מיד בהתחלה ביאורים ארוכים, התלמיד הרי עדיין **חלש ואינו מוכן** עדיין לכך! יש צורך תחילה לצמצם את ריבוי הפרטים, בתוך "ראשי דברים", דברים קצרים, כדי שיוכל התלמיד לקבלם בשלב זה.

(ב) מצד שני, ידוע שלשון המשנה נחשב כ"ראשיי פרקים" של הגמרא⁹. ואין זה בגלל **חולשת** המשנה, אלא אדרבה, דברי המשנה הם "דבר קצר הכולל **עניינים רבים**" (כהגדרת הרמב"ם).

בעצם, מוצאים נקודה זו גם בקבלת התורה: בב' הדברות הראשונים שבעשרת הדברות¹⁰, כל התורה כבר היתה כלולה.

⁶ **לקהל מתקדם**: באות א' בשיחה, הרבי נעמד על כמה פרטים, וביניהם: (א) למה המדרש מזכיר החילוק בין "תאמר" ו"תגיד" כ"דבר אחר" - פירוש שני? הרי הם שני עניינים שונים! **מי הם** 'בית יעקב' ו'בני ישראל', ו'מה' אמרו להן ולהם).

(ב) במדרש מפרט תחילה **למי** דיברו, ואחר כך **מה** דיברו. משא"כ המכילתא פירט באופן הפוך - תחילה פירש **מה** דיברו, ואח"כ **למי** דיברו. עיי"ש בשיחה.

⁷ כן הוא גם לפירושו הראשון של המכילתא. אם כי, כדי לא לבלבל לקהלים מתחילים, לא חילקנו כאן כ"כ בין ב' הפירושים של המכילתא, ובפרט שעיקר ביאור השיחה על מעלת הנשים, מבוסס על ביאורו השני של המכילתא.

⁸ הרבי לא מזכיר נקודה זאת ברורות בשיחה זו, אבל העניין מוזכר בהרבה שיחות ומאמרים אחרים (שנשים זה עניין של 'בינה', 'מבין דבר מתוך דבר' וכו').

⁹ הרי על שלש שורות במשנה, יכולים להתעכב כמה דפים בגמרא, לנסות להבין "מה אמרה המשנה" באות אחת, או אפילו בכך **שלא** הזכירה פרט כלשהו!

הערה למגיד השיעור: בשיחה זו מדובר על האופן בו מלמדים תורה לנשות ישראל. בשיחה מובאות כמה גישות, אבל הכיוון הכללי של השיחה (ליקוט כ"ב שבט תשמ"ט) - הוא דווקא להוכיח מעלת הנשים - וכך בנינו כאן את מהלך השיעור.

הקדמה:

בפרשיות הקודמות למדנו איך בני ישראל יצאו סוף-סוף ממצרים, עברו את ים-סוף ונמצאים כעת במדבר. בפרשתנו, מסופר איך בני ישראל הכינו את עצמם רוחנית לקראת מתן-תורה. ביום א' בסיון הגיעו למרגלות הר-סיני, והתכוננו ביתר-שאת למתן-תורה.

ביום ב' בסיון, הקב"ה דיבר עם משה רבינו, ואמר לו "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" - הוראות שונות בקשר למתן תורה.

לא נעצור היום על מהות הוראות אלה, אלא על ההקדמה ("כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל"), שהיא בעצם הוראה כללית על החילוק העמוק בין האופן בו מלמדים תורה לאנשים ולנשים.

נלמד היום גישות שונות על נושא זה - מן הקצה אל הקצה, דרך השאלה האם השינוי בדרך הלימוד של הנשים נובע מחולשה לעומת הגברים, או אדרבה, נובע ממעלה גדולה מאוד שלהן!

במהלך השיעור נראה יותר ויותר, איך הרבי 'מעודד' את הגישה השנייה, שבעצם - ישנה **מעלה נפלאה** בלימוד התורה של הנשים יותר מלימודם של האנשים, וכפי שנבאר בארוכה.

שיעור זה מבוסס על שיחה שהוגהה ע"י הרבי לקראת כ"ב שבט תשמ"ט, יום-השנה הראשון אחרי פטירת זוגתו הרבנית חיה מושקא ע"ה, וכמובן שגם אנו נקדיש השיעור הזה לעילוי נשמתה הקדושה.

מקור 1:

במהלך ההכנות לקראת מתן תורה, ביום ב' בסיון, הקב"ה קרא למשה רבינו מן ההר ואמר לו: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" - כך תלמד את דברי התורה שנקבל בהר-סיני.

[בפסוק זה עולות ב' שאלות: (א) מי הם "בית יעקב" ו"בני ישראל"? האם מדובר ב' סוגים של יהודים? (ב) מהו החילוק בין "תאמר" ו"תגיד"? האם ישנם ב' סוגים של דיבור?].

אכן, ב' מדרשים¹ נעמדו על כך - ה'מכילתא'² וה'מדרש רבה'³:

ה'מכילתא' מבאר כך: "כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים; ותגיד לבני ישראל - אלו האנשים. דבר אחר: כה תאמר לבית יעקב - בלשון רכה אמור 'ראשי דברים'⁴ לנשים; ותגיד לבני ישראל - ותדקדק⁵ עמהם".

ה'מדרש רבה' מבאר כך: "כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים, אמר ליה [הקב"ה למשה]: אמור להם ראשי דברים שהם יכולות לשמוע. ותגיד לבני ישראל - אלו האנשים, אמר ליה: אמור להם דקדוקי דברים שהם יכולין לשמוע".

¹ חשוב לציין שהמדרשים הם חשובים לפחות כמו המשנה והגמרא! התנאים והאמוראים המוזכרים בהם הם בדרך-כלל אלה שמוצאים במשנה ובגמרא.

² מדרש הלכה על חומש שמות (מפרשיות בא עד ויקהל). נקרא גם "מכילתא דרבי ישמעאל", ומיוחס לרבי ישמעאל עצמו ולחכמים שהלכו בדרכו.

³ 'מדרש רבה' (רבה בארמית פירושו גדול) הוא שם כולל לעשרה חיבורים של מדרשי אגדה שנוצרו בתקופת האמוראים.

⁴ הכותרות הגדולות של דברי התורה וההלכה. בלע"ז: "Têtes de chapitres".

⁵ 'אמירה' מציינת דיבור בלשון רך, משא"כ 'הגדה' מציינת דיבור קשה (כגידין).

מקור 6:

נשאלת השאלה: למה הנשים זכו לזכות כה גדולה, שלהן ניתן "ראשי־דברים", כללי התורה שמהם כל התורה מסתעפת?

והביאור בזה: בעצם, זכות זה הוא ביטוי למעלה כללית הנמצאת בעבודת ה' של הנשים לעומת זו של האנשים. דהנה אנו רואים במוחש שאצל נשים יש יותר בגילוי אמונה בה' ויראת ה'. והטעם האמיתי¹⁷ לכך הוא: לפי שמאירה אצלם האמונה בצורה חזקה כפי שהיא מצד הקב"ה¹⁸.

מקור 7:

ויש לומר, שמטעם זה ישנו חילוק בין האבא והאימא בנוגע להיחוס שנותנים לילד: האימא קובעת אם הילד יהודי או לא, והאבא קובע לאיזה משפחה יתייחס הילד (כהן, לוי, ישראל). האימא קובעת את עצם השייכות של הבן לעם היהודי, והאבא קובע את הפרטים של הייחוס המשפחתי.

והנה, מכיון שהתורה והמצוות ניתנו דווקא לעם־ישראל, והאימא היא זאת שקובעת שייכותו של הילד לעם־ישראל זה, לכן זכו הנשים (האימהות) לכך, שלהן היתה נתינה מיוחדת של כלל התורה - הן זכו לקבל "ראשי הדברים", הקשורים לעניינים מהותיים וכלליים כאמונה בה' ויראת ה' וכו'.

משא"כ האנשים (אבות), הקובעים פרטי הייחוס - להם ניתנו במיוחד הדקדוקים והפרטים של התורה והמצוות.

ויש לומר, שזהו הטעם הפנימי¹⁹ לכך שנשים פטורות דווקא ממצוות עשה התלויות בזמן: דהנה אפשר לחלק המצוות לשני סוגים: (א) מצוות עשה התלויות בזמן²⁰, היינו שנמשכו ובאו בפרטי הגבלות הזמן. (ב) מצוות לא תעשה, ומצוות עשה שאינם קשורות בזמן²¹ - שהן למעלה מפרטי הגבלות הזמן.

ועפ"ז מובן, שמכיון שנשים קשורות לכלל התורה והמצוות, פטורות הנה ממצוות הקשורות לפרטי הגבלות הזמן.

מקור 8:

והנה, נאמר בנבואות הגאולה "כִּי־מִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - אֶרְצָנוּ נִפְלְאוֹת [בגאולה העתידה]". ולכן, כשם שבנוגע לגאולת מצרים, נאמר בגמרא ש"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור - נגאלו ישראל ממצרים" - ועי"ז שיצאו ממצרים, כל כלל ישראל (האנשים והנשים) קיבלו את התורה,

כמו כן, בגאולה העתידה לבא - בזכות נשים צדקניות יוצאים מהגלות הזה, וזוכים ללמוד תורתו של משיח, שילמד לנו תורה באופן של ראייה (ה"כלל גדול" שבתורה). ואז, יתגלה עצם פנימיות התורה, במהרה בימינו ממש.

¹⁷ ע"פ הפשט, הטעם לכך הוא כמוסבר בפירוש מהרז"ו על המדרש (עליו דיברנו בשיחה זו), הוא מכיון ש"שאינו שכלם חזק כל כך (שלכן קרובים יותר) לקבל באמונה (פשוטה) ועושות בלי חקירה". אבל כאן הרבי מחדש שבשורש העניין, הטעם לכך הוא בזכות מעלה נפלאה שיש בנשים, ולא להיפך.

¹⁸ בדרך אפשר: היינו קשר פנימי וחזק להקב"ה ללא שום הוספות אישיות.

¹⁹ הטעם ע"פ פשט (מובא באבודרהם), הוא מכיון שהן צריכות לטפל במשפחה, ואין להן תמיד פנאי, לכן פוטרים אותם ממצוות התלויות בזמן, וכפי שלמדנו בשיחה בענין (תשע"ה) בלקו"ש חלק ל' ויחי א' (על מסירות הנפש של האימא היהודית, על־דרך התנהגות רחל אימנו, המשאירה הכול מאחור עבור ילדיה).

בדרך אפשר: בעצם, זהו בדיוק כמו שהיו לנו ב' גישות של המדרש והמכילתא, ושניהן נכונות, רק שתלוי איך מסתכלים על העניין: בצורה חיצונית (שישנה חולשה מסוימת בהבנת הנשים), או בצורה פנימית (שישנה מעלה נפלאה אצל הנשים). וככל שמתקרבים לגאולה, בה "נקבה תסובב" [ותעקוק את] הגבר, רואים יותר ויותר מעלתן הנפלאה של הנשים. ותן לחכם ויחכם עוד.

²⁰ כהנחת תפילין, ציצית וכו', מצוות השייכות לזמן מסוים (משך היום).

²¹ כמצוות אמונה בה', יראת ה' וכו'.

וכפי שמוסבר בתניא, ש"דבור 'אנכי' - כולל כל רמ"ח מצוות עשה. ולא יהיה לך' כולל כל שס"ה מצוות לא־תעשה"¹¹, וזהו הטעם לכך שרק ב' דברות אלה שמענו ישירות מהקב"ה¹².

הרי רואים גם כאן (כפירוש השני ב"ראשי־דברים"), שבעצם - ישנו כלל אחד¹³ בהתחלה, וממנו מסתעפים כל פרטי התורה.

מקור 4:

עפ"ז יובן החילוק היסודי בין המדרש והמכילתא:

המדרש הדגיש שמלמדים לנשים רק "מה שהן יכולות לשמוע", היינו רק הדברים השייכים להן. ועפ"ז ברור שגישת המדרש היא שהטעם לכך שמלמדים להן רק "ראשי־פרקים", הוא מכיון ש"נשים דעתן קצרה" מדי - עבור דיוקים עמוקים.

משא"כ להמכילתא, שלא הזכיר כלל התנאי "שהן יכולות לשמוע", הרי אדרבה, אם נותנים לנשים "ראשי־פרקים", זהו מכיון שנותנים להן העצם של התורה וכלליה, "ראשי דברים" שמהם מסתעפים הדקדוקים שנאמרו אחר כך לנשים.

[בהמשך השיחה נתעכב בעיקר על גישת המכילתא, המתאימה יותר בפרט לחידוש של דורנו - דור השביעי¹⁴].

מקור 5:

עפ"ז יש גם חילוק בטעם לכך שהנשים פטורות ממצוות־עשה התלויות בזמן: לשיטת המדרש יש לומר שטעם הפטור הוא בגלל חולשתן של הנשים (שאינן "יכולות לשמוע" מצוות אלה). אכן, לשיטת המכילתא, יש כאן חידוש: כיון שניתן להן "ראשי־דברים" - כללי כל התורה כולה, הרי הנשים שייכות לכל התורה כולה! הפטור שיש להן הוא רק בנוגע לקיום המצוות במעשה, אבל כל התורה ומצוותיה ניתנו גם לנשים!

הדבר יומתק ע"פ ביאור האריז"ל, שכשהבעל עושה מצווה, אין צורך שהאישה תעשה גם היא המצווה, מכיון ש"כבר נכללת עמו בעת ש[הבעל] עושה אותה המצווה"¹⁵.

וכפי שהזוהר כותב ש"זיווג של זכר ונקבה נקרא אחד... זכר בלי נקבה נקרא חצי גוף", ולכן, האישה נהנית ונכללת גם היא - שווה בשווה - מהמצוות שעושה הבעל - ה"חצי" שלה.

ענין זה אינו שייך רק לנשים נשואות אלא גם לבנות־ישראל שלא נישאו עדיין, כי מכיון שאיש ואשה יחד הם נשמה אחת, וכל אחד בפני עצמו הוא רק "חצי גוף", הרי גם לפני חיבור שני החצאים יחד, מצוות האיש מועילה ל"חציו השני" - להאשה!¹⁶

¹⁰ רש"י משפטים כד, יב: "כל תרי"ג מצוות בכלל עשרת הדברות הן, ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיש לכל דבור ודבור מצוות התלויות בו".

¹¹ כל המצוות עשה מיוסדות על הדיבור הראשון: "אני ה' אלקיך" - ועליך להקשיב למה שהנני מצווה לך. כל המצוות לא־תעשה מיוסדות על הדיבור השני: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" - שלא תעשה דברים שאינם לרוחי, שלא תלך אחרי כוחות ורצונות הזרים למרות הקב"ה.

¹² מכות כג, ב: מאי קרא? תורה צוה לנו משה מורשה [הרי קיבלנו התורה מהקב"ה! אלא:] תורה בגימטריא 611, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום".

¹³ וכמוסבר בכמה שיחות, שבעצם הכל כלול כבר ב"אנכי", שהוא מילה בלשון מצרי וכו', ובו כלול כל התורה כולה.

¹⁴ הרבי לא מזכיר זאת ברורות בשיחה זו, אבל כל המשך ביאור השיחה מבוסס על מעלת הנשים, ובכלל ראינו הנהגה זו אצל רבינו בכל מהלך השנים.

¹⁵ ומקשר זאת למובא בגמרא ש"אשתו כגופו דמיא" (מנחות צג, ב).

¹⁶ באות ה' השיחה, הרבי מסביר שעפ"ז יובן גם החילוק בין "לשון רכה" שבמדרש ובמכילתא: במדרש, הטעם לכך שמדברים בלשון רכה הוא "דברי פיוס" על כך שלא זכו הנשים ללמוד תורה כמו הגברים, ושיש להן לשמון בחשיבות ושכר המצוות שיש להן. משא"כ במכילתא, שהדיבור בלשון רכה הוא הוא דבר המורה על מעלתן הנפלאה! [מעין כבוד שנותנים להן].

ועפ"ז, עונה שם באות ה' על השאלה ששאלנו בהערה 6 לעיל. עיי"ש בשיחה.